ЧЕТВЕРТИЙ ЧОЛОВІК.

(Нарис).

Коли професор Крамер підіймався на третій поверх до свого мешкання, то ще від других сходів моршив носа, ніби хто цвьогав по ньому тоненькими батіжками, як той кіт, якому піднесли під ніс собаку. А цеж нічого особливого. Чути було лише дико-шалений концерт його дітвори, у якому менший, пузатий карапуз, що має ось хутко пять місяців, тримав альта, а старша півтретьолітня Христуня пискливого дисканта, який додавав якогось особливо захоп-лючого жару до цього концерту. Все-ж глушило час від часу гармонійне контральто, так знайоме йому від часу шлюбу з благородною дівчиною купецького походження, з несчисленною ріднею. І що за концерт! Заткатиб уха і втікати від нього в світ за очі. Але... Пізнавши вже раз змисл життя, зваливши на плечі його тягар, тащись уже з ним, чи солодко тобі, чи ні... Та цеж і не так уже тяжко. Пара крикунів широкоротих? вередування жінки? Що це значить в порівнанню з вічністтю ? Та й що це за мода булаб, колиб усі вмирали з цілими нервами? Зуби й нерви цеж одно. Зуби дзвонять, а нерви грають. Та жінки мають завсігди міцніший цей музичний інструмент. У чоло-вікаж псується хутко одно й друге. Нерви від неспокою, а зуби від ціплення. Гех, заціпив, кажуть, зуби... Ха-ха-ха !... Та не в тім річ. Ай, ай, ай! Що ми за люде нерозумні. Каналії ми, от що. Кажемо, змисл... Що значить змисл ? Ніякого тобі тут змислу, а просто нісенітниця, глупота, як хочте, непорозуміння. Ха-ха-ха ! Дурний же-ж ти о-о-о як!.. Хто зна. Може й так. Але я знаю лише, що змисл напевно мав би лише той, у кого вийнялиб з черепа мізок, випха-либ його соломою, та пустилиб шугати по світі. Можеб тут і був змисл, бо він принаймні не знав би, шо робить. А тут?...

Він утомлений. Тяжке і овітря авдиторії, довгі диспути зі студентами над Гегелем, та заплутаною теорією випад-ковости, над так званим щастям і нещастям у ході історії людства, над твердженнями Буркгарта, проковтнули для нього ось увесь той змисл, тим більше, що авдиторія

надзвичайно уважно відноситься до розвязки цих проблем, які безперечно, грають не останню ролю в життю одиниць, а народів і поготів.

Домашній концерт, що опритомнив був його, на хвильку ущух, коли він зашкрабав ключем у замку дверей, а відчинивши, побачив, як назустріч йому гонила заплакана дівчинка в убраннячку з оксамиту. А за нею бігла жінка, яка бурно кинулась йому на шию, а він обертав лише головою, ніби у фризієрні, намагаючись повернути її так, щоб голосні поцілунки по можливости рідше влучали до уст. Здивувався.

Вона завсігди цілує його, та не так страшно. Що з тобою, Льолю? Що сталось? Маєш нове убрання? Запрошення на баль?...

— Дора, Дора задихалася Льоля, — Дора виходить заміж! Прислала листа... Стривай, я прочитаю.

Але він пішов через їдальню до свого кабінету, кинув Око на сніжно-білий накритий стіл, на якому парувала в тарілках його улюблена сочевична юшка, і це його тішило. Ложки, ножі, видельця, шклянки й серветки струнко й нетерпляче очікували й запрошували до столу.

Він сів при столі, зняв пенсне, витер його, після знов зняв і ще раз витер кінчиком хусточки до носа, вважаючи мабуть, що кінчик є найчистішим, подивився на стіл на пляшки з чорним пивом, що стояли перед кожним одна, і поволі, ніби розважуючи щось, узявся за ложку, а лівою рукою розгортав катальог.

Д я думала, що ти хочеш —лист читати — сказала Льоля і засміялася дрібно, дрібно і лоскотно.

— Ти навіть забув і серветку розстелити... Оті книжки... —Ти краще, Льолю, перечитай уже мені сама того листа.

! став розгортати уважно серветку...

Хочеш, щоб прочитала ? — спитала Льоля...

— Ну, звичайно...

— Справді?... Це дуже гарно...

Льоля взяла коперту, вийняла з неї пучок списаного паперу, з якого вийняла три фотографії: мужчини з накопиченою чуприною і масляно-солодкою усмішкою, що свідчили про безперечно гарні прикмети його характеру; молодого хлопця, гімназиста, у форменному кашкеті, по останній моді, знятого лише по коліна, що реготався на всю губу, і двох так само реготливих пухлих панн, з "нічого собі" ногами, повненьких, дозрілих, у простих перкалевих убраннях. Краща з них була помічена хрестиком, виписаним червоним чорнилом. Не правда, милі фотографії, а це найголовніше. У світі так багато смутного. К чорту його, ми будем сміятись вони так кажуть. Та, ну їх... Вони зараз перейшли у руки професора, а той подивився на тих панн і зауважив: умгу!... нічого, нічого... умгу! — Тай зараз і відложив, не дивившись більше. М жінка читала : "Кохана, неоцінена Льолю!

Звичайно тяжко, просто неможливо словами смертних висловити мою величезну радість, що геть розриває мої груди! Льолю!... Ні!... Я не можу, я не знаю, я дивуюсь до смерти, як це все так дивно, просто чарівно, могло статися. Просто вірити не хочеться. Уяви — я заручена! Заручена, і то з безподібною людиною, з мужчиною, якого рідко бачить світ, якого шукати між міліонами, якого обожую, якому молюся, якому належу уся, уся, уся!!!... Що я не прибільшую в оцінці мого Роберта, якого я Бобішом назвала, варто лише глянути раз, щоби переконатися. Високий, зі свіжим ще, отвертим обличчям, з прекрасними божеськими кучерями, які зрідка всівають уже натхненні срібні волосинки, з очами, у які хочеться лиш дивитися і дивитися, і хочеться їх видивити, випити їх хочеться з орбіт, як черстве, міцно-пянюче вино з кришталевих келихів.

Він сильний, з міцнимм мязами і сорокшостилітнім життєвим досвідом, до того, як капля води, подібний до Гергардта Гауптмана і посідає неабиякий мистецький хист маляра, малює картини і часто продає їх на численних столичних виставах. Одна думка про посідання такого чоловіка приносить божевільну насолоду".

Професор поворушився. "...Крім того він має посаду старшого вчителя у вищій реальній школі і хутко матиме ранґу наукового радника, що подобатиметься також і твому Ромчикові".

— Напевно, напевно! — муркнув професор.

"...Посідає реальність — морґ саду з сімдесятьма штуками овочевих дерев і стодвацятьма кущами ріжних ягід. Цей садок лежить у дуже догідному місці при шляху, за містом, тому має велику вартість. Ще минулого року пропоновано за нього двацять чотири тисячі, на що Бобіш не згодився, бо ціна його росте з року на рік. Ох, щоб ти лише бачила той садок!... Я гуляла там кілька разів, брала соняшні ванни і позувала моєму Бобішові для його найновішої модерної картини "Родина щастя", яку він хоче подарувати мені в день нашого шлюбу. Дх, як тут часом амюзантно !...

Син мого Бобіша, що має вісімнацять літ, є, як і батько, багато обдарованим, гарним і симпатичним хлопцем, кінчає ось гімназію, студіюватиме право, здобуде докторат і займе вже зарезервоване для нього його дядьком місце у фінансовому уряді. Я дочки: молодша (зазначена на фо-графії хрестиком), моя улюблениця, вийде заміж за гарного, вишуканого мною, дипльомованого інжініра, що принесе їй безперечно щастя, а старша готується переняти посаду секретарки у закладі для психічно-хорих у Баварії. Посада, як бачиш... Та гарно оплачена і рекомендована моїм добрим знайомим пастором. Словом, усе складається як найкраще. Ми щасливі всі безмежно, часто проводимо з Бобішом майже цілі двацять чотири години разом, а як ні, то годинами просиджуємо за безконечними телефонними розмовами. До того, ми ходимо на проходи, до театру, каварні, кіна, їздимо за місто в наш

садок. Бобіш зачарований моїм голосом і ми часом уряджуємо домашній концерт сольових співів у супроводі роялю на чотири руки, бо він також і грає гарно. Він обіцяв мені дістати сольовий номер при улаштованню концерту товариством для плекання домашніх звірят і таким чином я матиму змогу виступити перед широкою публикою столиці. Мій Бобіш розцвів як рожа в маю, і цілий день сидючи у свому гарному соняш-ному кабінеті, при бюрку, на якому повно картин, співає: ,,...О, як же я радів майовим днем, Солодка дівчина була при тім"...

Роскішно, божесько, чарівно! Його кімната нагадує національну галєрію, а моя обернеться хутко у крамницю малярського мистецтва. Це безподібно все ! Льолю, Льолю, колиб ти бачила мене. Ні, остаточно, я переконана тепер і твердо вірю у силу випадку. Пригадуєш ти наші сперечання на цю тему, коли ти казала, що щастя залежить від самого себе, а я твердила, що від випадку? Памятаєш? А чи памятаєш, як чотири роки тому я писала тобі з Копенгаги, про ту мою дівчину, яку випадково пізнала у тому самому готелі, де я перебувала тоді? Чи подумаєш ти, що це була теперішня моя улюблена пасербиця, дочка мого коханого Бобіша? А він-же тоді ще мав жінку, яка хоріла двацять літ. Бідний, нещасний. Що мусів він перенести на протязі такого довгого часу з хорою жінкою? Може я матиму щастя надолужити йому втрачене.

Мушу тебе ще повідомити, що у мому мешканню відігралась недавно велика драма, чи навіть скорше трагедія. Перед тижнем я здала свої три кімнаті в найми одній російській родині. Це . були дуже порядні, благородні люде, зубний лікар з дружиною, без дітей, спокійні і добрі. Та по трьох днях їх перебування у мому мешканню, раптом, уяви, вмирає, серед ночі чоловік на удар серця. Боже, що тут За буря счинилася. Біганина, стукотня, крик, безперивне дерчання телефону... Найкращі лікарські сили зігнались та всі зусилля були даремні. Прибита горем жінка зовсім зомліла і, коли відійшли лікарі, ніхто не турбувався покійником. Я мусіла сама обмити його, нарядити, закрити очі, в руку букетик квіток уложити і взагалі зробити все, що може зробити в такому випадку добрий християнин свому ближньому. Яж рано найшло повне мешкання ріжних рідних і знайомих покійного і моє мешкання стало

подібне до ярмарку, де крутилося увесь час від трицяти до сорока осіб, так шо я-не почувалася господинею власного дому. Та ще гірше тепер. Позостала вдовиця справляє мені чимало клопоту, бо залишилася вона у мене на шиї без жадних засобів до прожиття. Чим заплатить вона мені помешкання? Це ще гаразд, що я взяла гроші за три місяці наперед, а то не знаю, щоб я тепер робила. А через три місяці щось подумаю... ! приняла їх на лихо собі... Це все кинуло чорну плямку на наш сніжно-білий життєвий килим, та маю надію, що з бігом часу вона злиняє і ми заживемо знов у щастю, радости, добробуті й безтурботности. От і тепер я збираюся до мого гаряче коханого Бобіша, де ми гратимемо у чотири руки Штравсового вальця "Розцвітають у Пратері дерева". Як це буде гарно! Не маю більше слів, щоб висловити свій захват, своє кохання до нього! Я горю вся, мені переймає гарячка від одної думки про зустріч з ним, я тремчу від уяви зустріти його чарівний погляд, серце палає і бється, ніби мені не трицять пять, а шіснацять літ, та повір, що і в шіснацять я не пережила нічого подібного, була значно розважнішою у таких справах, а тепер... я забулася, забулась... Мені хочеться не знати нічого, не чути, не бачити, лише відчувати його, ласкати його, дивитися в його очі і чути гаряче його дихання. Одним словом, я забулась у сні солодкого щастя... Навіть сотої частини не сказала того, що хотілося сказати... не маю для цього більше слів, але в кожному разі прошу тебе і всіх коханих рідних зрозуміти мене, відчути моє щастя, пережити його зі мною, а я тимчасом залишаюся сердечно віддана всім, всім, всім... і з щирим привітом безконечно цілую тебе і всіх рідних

Ваша Дора".

— Це вже все ? — спитав професор.

— Одну хвилинку. Ще post scriptum :

"P. S. Забула сказати, що вінчання наше відбудеться в листопаді ц. р. у церкві св. Юрія при скромній, але затишній обстанові, у товаристві

найблизчих, переважно його рідних і знайомих. Шлюбну подорож таким чином мусимо зробити уже цих ферій... Та це неважне".

Професор заворушився, неначе хотів щось промовити, та жінка знов перебила:

— Rx, мій милий, це ще не все. — На окремому листочку було дрібно написано :

"Прошу тебе, Льолю, передай цей лист ще Путі, Лізі, Зюзі і Вальтерові. Дай прочитати кузинам Ґреті, Маргариті й Льоті, передай до Лірів, до фон Вімерів, нашої старенької тіточки Калюби не забудь; перешли до Кельну Крамерам і попроси, щоб там-ті передали його на Оцелос до пастора, та безумовно перечитай його твоєму дорогому Ромчикові, що безперечно справить йому приємність. Мій Бобіш дуже хотів би пізнати такого заслуженого професора, яким є твій Ромчик,бо він і сам хутко здобуде професорське звання".

Вона скінчила й з сяючими очима чекала слів захоплення.

Професор підніс очі від столу і промовив з переконанням :

— Тяжкий, тернистий шлях пройшла ця жінка. Не радіти тут треба, а плакати... Не варті мужчини великої любови жінок, не вміють цінити її. Чи-ж це можливе, щоб ті каналії, ті грубі потвори, бездушні боввани так легковажили найкращими скарбами ніжної жіночої душі і серця? Нікчемний, дрібний рід!... Нащасна страдниця ! Не хочеться вірити, щоб така жінка мала оце четвертого чоловіка. Четвертий чоловік! Два втекло, третій нагло помер... а четвертий?... Та хто його знає... Зіпсується й цей.

Він глибоко зітхнув, зняв ще раз пенсне, старанно витер кінчиком носової хустинки шкелка, насадив знову на ніс і з якоюсь особливою

увагою, з ясним виразом глибокого спочуття у вогких очах почав сьорбати прохололу улюблену юшку.